

HORVÁTH DÁNIEL–KISS LÁSZLÓ

Rangsorok a közbeszédben

A FELSŐOKTATÁSI RANGSOROK MEGJELENÉSE A HAZAI MÉDIÁBAN ÉS A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK KOMMUNIKÁCIÓJÁBAN

A felsőoktatási rangsorok az elmúlt években Magyarországon is a média érdeklődésének középpontjába kerültek. Az egyre növekvő számú, rangsorokat megjelentető kiadványok egy része maga is médiatermék, hiszen napi-, illetve hetilapok oktatási mellékleteként, különszámaként is olvasható. A médiajelenlét eredménye, hogy a felsőoktatási intézmények vezetése és menedzsmentje, a felsőoktatás-politika, de a felsőoktatással foglalkozó kutatói kör is mind nagyobb figyelmet szentel a rangsoroknak. Cikkünk a rangsorok hazai kialakulását, a médiában történő megjelenésük folyamatát és hatását járja körül, bemutatja a felsőoktatási intézmények utóbbi években kialakult „rangsor-kommunikációjának” jellegzetességeit, valamint érinti a rangsorokhoz kapcsolódó intézményi menedzsmenttevékenység körvonalait is.

A hazai rangsorkészítés legnagyobb és első országos kiterjedésű programjának kidolgozását az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely 2000-ben kezdte meg a felsőoktatási felvételi tájékoztatás megújítása kapcsán. Az akkori Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda támogatásával indult kutatás a nemzetközi tapasztalatok elemzése alapján a presztizsrangsorok és adat alapú rangsorok komplex programját alakította ki, amihez egy országos reprezentatív hallgatói véleményfelmérés és a hozzáférhető adatbázisok alkalmazásának eredményeit vetette egybe.

Az akkori felsőoktatási szereplők, különösen az intézményvezetők és az ágazati irányítás számára első megközelítésben elfogadhatatlan volt a független rangsorképzés kísérlete. Emiatt a kezdeményezők először zárt körben, szakmai anyagként tájékoztatták a Magyar Rektori Konferenciát és a Főiskolai Főigazgatói Konferenciát a kutatásokról.¹ A felsőoktatás szakmai szereplői számára a rangsor viszonylag gyorsan ismertté vált, a Magyar Rektori Konferencia 2001-től például több ülésén is foglalkozott a rangsorkészítés módszertanának kérdéseivel.

Az első rangsorok, rangsorokról szóló cikkek napilapokban (Magyar Hírlap, Világgazdaság) és internetes publikációkban (unipresszo.hu, felvi.hu) jelentek meg, és az Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda Mit kínál a magyar felsőoktatás? című 2001-es és 2002-es kiadványai² is tartalmaztak már - munkaerő-piaci tanulmányok részeként - különféle, az egyetemeket egy-egy

¹ A rangsor-program ezekben a prezentációkban mint felsőoktatási kommunikációs forma jelent meg, amely elkerülhetetlenül elindul Magyarországon is - a kérdés pusztán az, milyen logika alapján. Az UnivPress Rangsor ajánlata az volt, hogy médiaorientált, de szociológiai és felsőoktatás-elméleti szempontból is megalapozott, valamint nyilvános módszertannal kiegészített rangsorokat készít, amelyek élvezik a felsőoktatási szakmai csoportok konszenzusát, még ha az eredmények időnként egyik-másik intézményre nézvést kellemetlenek is.

² Fábri György (szerk.): Mit kínál a magyar felsőoktatás? Budapest, 2001., Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda; Fábri György - Roberts Éva (szerk.): Mit kínál a magyar felsőoktatás? Budapest, 2002., Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda

szempont (elhelyezkedési mutatók, nettó keresetek) alapján rangsoroló elemeket. A kiadvány munkaerő-piaci rangsorai a *Fiatal Diplomások Életpálya-vizsgálata* című kutatás eredményeire támaszkodtak, de megjelenésükkel párhuzamosan megindult egy más szempontokra koncentrááló, az egyetemek és főiskolák presztízsrangsorának kialakítását megalapozó kutatás előkészítése is. A 2004-ben megjelent *Egyetemek mérlegen*³ című kötet már ezen felmérés eredményei alapján készült, teljesen új, a hallgatói véleményekre építő rangsorolási elveket valósítva meg. Fontos újdonsága volt, hogy a rangsorok a korábbiaktól eltérően már nem egy-egy felvételi tájékoztató kötet részelemeként, hanem önálló kötet formájában jelentek meg, elindítva ezzel egy a mai napig működő, bár formájában, nevét és kiadóját tekintve többször is átalakult rangsorkiadvány-sorozatot.

A következő évben, a 2005-ben megjelent *Felvi rangsor 2006 - Egyetemek, főiskolák mérlegen*⁴ című felmérésben a szerzők a korábbi logikát folytatták, viszont kiegészítették a rangsorolást az úgynevezett „akadémiai” rangsorokkal - a hallgatói vélemények mellett új szempontként a hallgatói és az oktatói kiválóság különböző mutatóit is beemelték a rangsorkészítési szempontok közé. Ezt a módszertant nagyjából megőrizve, néhány helyen átalakítva 2006-tól a HVG Diploma-különszámaként jelentek meg a Felvi rangsorok, amelyek a hazai felsőoktatási rangsorok egyedülálló idősoros adatbázisát tudhatják magukénak, sőt 2009-től új elemként a HVG Diploma-kiadványban nem közölt részletekkel, attól némiképp eltérő rangsorolási elvekkel a *Felvételi tájoló* című kötet részeként is olvashatóak.⁵ A nyomtatott kiadvány mellett 2006-tól online formában is elérhetőek a Felvi rangsorok eredményei. A 2006-ban még „Privát rangsor” néven elindított, a felvi.hu oldal által nyújtott szolgáltatás lényege az interaktivitás: a látogatók a meglévő szempontok alapján saját rangsorokat állíthatnak elő; az egyes intézmények adott rangsorokon belüli szereplése idősorosan is követhető.

A rangsorok elsődleges célja a tájékoztatás volt: az átalakuló, mind bonyolultabbá, áttekinthetlenebbé váló felsőoktatási szektorról kívántak - néhány kiemelt szempont alapján - a tájékozódást segítő képet adni. Az első felsőoktatási rangsor újabb rangsorokat vonzott: a 2005-ös év a hazai felsőoktatási rangsorok expanziójának éve lett, a Felvi rangsorok mellett más módszertanon, más elveken alapuló rangsorkiadványok is megjelentek. A *Heti Válasz* című politikai folyóirat, valamint a *Népszabadság* is megkezdte rangsormellékleteinek kiadását, a felsőoktatási rangsorok pedig ezzel hazánkban is egyre inkább a média figyelmének előterébe kerültek. A *Heti Válasz* és a *Népszabadság* rangsorai a Felvi rangsorokkal ellentétben nem kívántak teljes körű, a hazai felsőoktatást teljesen lefedő rangsorokat bemutatni. A *Heti Válasz* az első években még csak egyes kiválasztott szakok rangsorát közölte, majd 2008-tól hét képzési területre bővítette rangsorolását - amely ettől az évtől kezdődően már nem a hetilap mellékleteként, hanem önálló kiadványként (*Navigátor*) jelent meg. A *Népszabadság* felsőoktatási „top-listákat” közöl, a Top-sorozatának részét képező rangsorok módszertana az eddigi megjelenések során folyamatosan változott, bővült, idősoros elemzés céljára nem használható, igaz, ez nem is szerepel kifejezett szándékai között.

3 *Egyetemek mérlegen. Hallgatói vélemények.* Fábri György (szerk.): Budapest, 2005., Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht. / Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda.

4 *Felvi rangsor 2006. Egyetemek, főiskolák mérlegen.* Fábri György - Torda Júlia (szerk.): Budapest, 2005., Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht. / Országos Felsőoktatási Információs Központ.

5 *Felvételi tájoló 2010.* Nyerges Andrea (szerk.): Budapest, 2009. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. / Országos Felsőoktatási Információs Központ.

A módszertani különbségek természetesen nem feltétlenül jelentik azt, hogy a rangsorok maguk is „rangsorolhatóak” lennének; a különböző rangsorok értékelésénél figyelembe kell venni, hogy eltérő célokat fogalmazznak meg, és más és más célközönséghez szólnak. Az egyetemi közösség egészét - vezetőket, oktatókat, finanszírozókat, diákokat - egyaránt megcélzó rangsorok (mint Magyarországon a Felvi rangsor), összetett módszertanuk révén, külföldön is viszonylag ritkák. Az elsősorban a felsőoktatás képzési szolgáltatásait igénybevevő, leendő diákok, illetve szüleik számára készített médiatermékek, guide-ok (Heti Válasz, Népszabadság) módszertana gyakran lényegesen egyszerűbb, köztük a piac dönti majd el, melyik lesz népszerű.

A magyarországi rangsorok történetének legfontosabb eseményei (2000–2010)

- 2000. október-november: az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely kezdeményezésére, Magyarországon elsőként, hallgatói rangorkutatásra kerül sor, amelynek alapján először nyolc képzésterületen készülnek felsőoktatási intézményi rangsorok. Az Országos Felvételi Iroda (OFI, amelynek későbbi jogutódja az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.- Országos Felsőoktatási Információs Központ) által finanszírozott, személyes megkeresésen alapuló standard kérdőíves vizsgálat szakmai koordinálását a JELTÁRS Jelenkor Társadalomkutató Műhely végezte.
- 2001. ősz: Az első hazai rangsor készítői tájékoztatást tartanak a rangsorprogram elindításáról a Magyar Rektori Konferencia és a Főiskolai Főigazgatói Konferencia tagjainak, ahol az intézmények vezetői elsősorban módszertani észrevételeket, kritikákat fogalmazznak meg.
- 2001. december: UnivPRESS Ranking néven nyilvánosságra hozzák az első magyar felsőoktatási rangsort az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely honlapján (www.unipresszo.hu.)
- 2002. január: A Világgazdaság (2002. január 11. szám, 6. oldal) és a Magyar Hírlap (2002. január 29., 14. oldal) is közli az UnivPRESS Ranking eredményeit.
- 2004. ősz: Megjelenik az első önálló rangorkiadvány *Egyetemek mérlegen* címmel, amely több mint harminc szempont alapján, hallgatói véleménykutatásra alapozva rangsorolja az intézményeket nyolc szakterületen. Ennek keretében megfogalmazódik egy átfogó, az intézményi statisztikai adatokat és a hallgatói-oktatói véleményeket is tartalmazó rangorkonceptió. A kiadvány az Országos Felsőoktatási Információs Központ és az Universitas Press Kft. közös gondozásában lát napvilágot (szerkesztők: Fábri György és Roberts Éva, további közreműködő kutatók: Fábri István, Pogány Csilla).
- 2005. március: Megrendezésre kerül az első magyarországi rangsor-konferencia Budapesten, a Hallgatói Információs Központban. Rendezők: Országos Felsőoktatási Információs Központ, Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely.

A hivatalos minisztériumi tájékoztatást végző OFIK után három lap is megjelenteti első önálló, saját módszertan alapján készített felsőoktatási rangsorait, amelyek a Felvi rangorkiadványok mellett ettől kezdve minden évben megjelennek:

- 2005 októberében a Heti Válasz című politikai hetilap közöl egyetemi, főiskolai rangsorokat, igaz, mindössze három népszerű szakon. A hat szempontot figyelembe vevő rangsorok egyelőre csak a lap aktuális heti számának mellékletében olvashatók.
- 2005 novemberében az UnivPRESS Ranking folytatásaként *Felvi-rangsor- Egyetemek, főiskolák mérlegen 2006* címmel újabb önálló rangorkiadvány jelenik meg az Országos Felsőoktatási Információs Központ gondozásában, a hivatalos felsőoktatási tájékoztató kiadványsorozatában. A több mint

húsz szempont szerint értékelő hallgatói vélemények mellett további szempontokként felsőoktatási statisztikák, egzakt intézményi mutatók is szerepelnek a lényegében minden egyetemet, főiskolát sorrendbe állító táblázatokban.

A Népszabadság *Felsőoktatás felsőfokon* címmel felsőoktatási tájékoztató kiadványt jelentet meg, amelyben ötven szakon közöl ranglistákat, ám mindössze két szempont alapján. A lap önálló kiadványával így elsőként teremt konkurenciát a korábbi években elindított Felvi rangsor könyveknek.

- 2006 januárjában megjelenteti első önálló felsőoktatási és rangsor kiadványát a HVG is, *Diploma 2006* címmel, amelyben nyolc vizsgált szempont alapján közöl értékeléseket, benne ún. abszolút, vagyis képzésterülettől független rangsorokat is tartalmazó listákkal. A HVG első rangsorát az Oktatáskutató Intézet kutatói által koordinált szakmai csapat készíti.
- 2005-2009.: Az OFIK és az Universitas Press együttműködésében több országos hallgatói rangsorvizsgálat készül, egyenként öt-nyolcezer fős mintákon.
- 2006. december: A Felvi rangsor a HVG Diploma mellékletében jelenik meg. A lap innen kezdve a későbbi években sem készít önálló rangsorokat, hanem a Felvi rangsorokat közli, amelyek mellett továbbra is megjelennek az OFIK tájékoztató kiadványában, a Felvételi Tájéolóban is.
- 2007 őszi: Megjelenik a Felvi rangsor interaktív online-rangsor változata. A hivatalos felsőoktatási tájékoztató portálon, a www.felvi.hu-n a látogatók a saját maguk által választott szempontok alapján állíthatják össze, tetszőleges képzésterületeken, a maguk rangsorait („privát rangsor”).
- 2008. október: A Heti válasz is önálló rangsor kiadványt jelentet meg *Navigátor* címmel, amivel felsorakozik a Felvi kiadványok, a Népszabadság és a HVG önálló rangsor termékei mellé.
- 2008. őszi: Először jelenik meg a Felsőoktatási Műhely c. folyóirat az Educatio-OFIK kiadásában, amelyben önálló rangsor rovatot hoznak létre a lap szerkesztői.
- 2009.: A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja kezdeményezi, hogy - együttműködve az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely és a Felvi rangsor kutatói teamjével - Magyarország is kapcsolódjon be a nemzetközi rangsor kutatási programokba.
- 2010. február: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karán a pszichológiai alapképzésben „Fejezetek a szociálpszichológiából: Felsőoktatás percepciója - felsőoktatási rangsorok” címmel indul szeminárium.
- 2010. tavasz: a Felvi rangsort készítő szakmai műhely ún. Rangsor Tanács felállítását kezdeményezi annak érdekében, hogy a hazai felsőoktatási és kutatói szféra legnevesebb szakértőinek segítségével egyrészt újragondolják a hazai rangsorkészítés célját, elveit és módszertanát, másrészt figyelembe vegyék a rangsor kutatás terén zajló nemzetközi tendenciákat.

A felsőoktatási rangsorok a médiában

A részben mediatermékként megjelenő, részben azzá váló felsőoktatási rangsorok saját promóciós médiajelenlétükön túl más nyomtatott és online lapok, online hírportálok ismertetői, beszámolóí révén is növelik ismertségüket. Mindhárom (HVG Felvi-rangsorok; Heti Válasz Felsőoktatási rangsor; Felsőoktatás felsőfokon - Népszabadság rangsor) rangsor kiadvány erős médiajelenléttel bír, megjelenésük, fontosabb eredményeik hírértéke jelentősnek mondható.⁶

A megvizsgált lapok főleg a kiadott egyes rangsor kiadványokhoz kapcsolódóan foglalkoznak a

6 A felsőoktatási rangsorok médiában való megjelenését különböző napi- és hetilapok online változatának vizsgálatával végeztük el, emellett az oktatási portálok ezzel kapcsolatos anyagait is áttekintettük.

felsőoktatási intézmények kiválóságának kérdésével. Az ismertető alapvető elemét a rangsorok élvezőnyének bemutatása adja, a cikkek általában rövidek, ebből is következően a rangsorok módszertani elveit, a kutatási hátteret, a felhasznált adatok forrásának kérdéskörét általában nem érintik. A (hazai) internetes újságírás sajátossága, hogy a valamely oktatási (hír)portálon vagy a rangsor készítőjének honlapján megjelent kisebb számolók, ismertető vagy reklámanyagok lényegében változtatás nélkül további online médiumokban, hírportálokon is megjelennek.⁷

Az írások legfőbb jellemzője a tömörség és a naprakészség. A címek figyelemfelkeltőek, általában a listavezetőt, listavezetőket emelik ki bennük:

„Felsőoktatási rangsor 2008: Továbbra is verhetetlen a Corvinus” (www.gondola.hu, 2008. október 10.)

„Felsőoktatási rangsor: Az ELTE BTK mindent visz” (Világgazdaság Online, 2009. 11. 20.)

„Negyedik éve listavezető az ELTE BTK” (Infovilág, 2009. 11. 12.)

„Az ELTE vezeti a magyar egyetemek rangsorát” (Magyar Nemzet Online, 2009. 10. 02.)

Ezeknek a rövidebb híradásoknak, számolóknak, bár nem nagyon foglalkoznak a rangsorok szakmai kérdéseivel, szerepük a felsőoktatásról szóló közbeszéd tematizálása szempontjából mégis fontos. Feltétlenül hasznosak a vezető vagy valamilyen szempont alapján kiemelt felsőoktatási intézmények számára: növelik ismertségüket, presztízisüket, ezen híradások révén a rangsorok kiváló, ráadásul lényegében ingyenes reklám-lehetőségként jelentkeznek az egyetem, főiskola számára. A felsőoktatási rangsorok beemelése az oktatásról szóló híradásokba emellett már önmagában is komoly jelentőséggel bír: felkelti a rangsorok iránti érdeklődést, beépíti a rangsorokat a felsőoktatás kérdései közé.

A felsőoktatási rangsorok mediatizálódását jelzi, hogy néha egészen váratlan összefüggésben is találkozhattunk említésükkel, a rájuk történő hivatkozással:

„A hallgatói rangsorkutatásokból az is látszik, hogy egyre inkább problémát jelent a tömegesedés. A hallgatók általában jól érzik magukat az intézményekben, ám minél nagyobb a létszám, annál rosszabbnak tartják a légkört. A Pécsi Tudományegyetem elég rosszul szerepel e tekintetben: a 70 vizsgált kar között a természettudományi kara érte el a legjobb, 15. helyet, a műszaki kar a 41., a bölcsészkar a 45., az orvosi kar pedig az 50. helyre került.”

(Hallgatók a tömegben. Népszabadság Online, 2009. 11. 28. - a cikk apropóját a Pécsi Tudományegyetemen lezajlott lövöldözés szolgáltatta.)

A közbeszédbe történő beépülést segíti a rangsorok készítőinek promóciós tevékenysége is; a célzott - elsősorban az elektronikus médiára fókuszáló - médiakampányok, a különféle szakmai fórumok felé való nyitás; szakmai konferenciák szervezése, kapcsolódó kutatások finanszírozása vagy lefolytatása.

Természetesen hosszabb, nagyobb lélegzetvételű anyagok is foglalkoznak a felsőoktatási rangsorokkal, ezek az intézményi sorrend felsorolásánál, a vezető intézmények kiemelésénél bővebben érintik a témát. Jellemzően ezek a cikkek is a rangsorkészítők elemzéseire támaszkodnak, azok egyes elemeit veszik át és építik be; bár nem szakmai lapokban jelennek meg, szakmai elemeket is tartalmaznak:

⁷ Ez a jelenség a rangsorok promotálóit a folyamat központi szereplőivé teszi - termékük pozicionálása mellett a rangsorokról szóló újságírói, szakmai és ágazati közbeszéd fontos alakítóivá is válhatnak.

módszertani kérdésekkel foglalkoznak, a rangsorkészítés menetét mutatják be, a rangsorok értelmezhetőségének kérdéseit fejtegetik.⁸

„A felsőoktatási rangsornak alapvetően kettő fontos célja lehet. Egyrészt az intézmények napjainkban már egyértelműen versengenek a diákokért (szerencsére), ezzel együtt az államilag finanszírozott helyekért, azaz a biztos bevételért. Egy-egy ilyen lista megerősítheti, vagy épp megkérdőjelezheti az intézmény elképzelt szakmai irányát (stratégiai-átját), továbbá PR, marketing szempontból nagyon jól kihasználható és kommunikálható az előnyös helyezés (merthogy a diákokért folytatott verseny komoly hirdetési kiadásokkal jár, és a megtérülés kérdéses). Másrészt a továbbtanulni szándékozó fiatalok és az aggódó családtagjaik egy szakmailag alátámasztott vezérvonalat kaphatnak a kiszemelt intézménnyel kapcsolatban, és már előzetesen rendelkezhetnek információkkal az elhelyezkedési esélyekről.”

(Felvételi rangsor 2008. Consultation Magazin, 2008/11.)

Legfőbb szerepük, hogy árnyalják a rangsorokról kialakított képet, a szakmailag megalapozott elemzések átvételével segítik a rangsorokról történő gondolkodás pontosabbá válását. Nyilvánvaló, hogy célcsoportjuk szűkebb, mint a figyelemfelkeltő hírek, rövid ismertető célcsoportja: elsősorban a felsőoktatásról szóló diskurzus alakítói, az oktatáspolitikai szereplők, az intézményvezetők, illetve általában a tágabban értelmezett szakmai közvélemény számára hordozhatnak fontos információkat, gondolatébresztő vagy a felsőoktatásról szóló gondolkodást irányító elemeket.

„A felsőoktatási rangsorok összehasonlítható információkat közölnek, önmagukban azonban mégsem alkalmasak a felsőoktatás mérésére, vagy annak megállapítására, hogy melyik a „legtutibb egyetem”. Az utóbbi időben mégis megnőtt az igény az intézmények sorrendjének felállítására.”

„(...) Az adatok ennek ellenére csalókák. Például egy olyan fiatal főiskola, amelynek csak két évfolyamnyi hallgatója van, viszont az alkalmazott tanárok száma már elérte a végleges számot, sokkal jobb statisztikai adatokat mutathat, mint egy olyan intézmény, amelyben óraadó tanárok is dolgoznak és rengeteg a diák. Éppen ezért fontos, hogy a rangsorok készítői meghatározzák, valójában mi is a célja a sorrend felállításának, és pontosan ki kell jelölniük a célcsoportot is.”

(Nincs legjobb egyetem, csak jók vannak. FigyelőNet, 2008. 09. 01.)

A rangsorok a regionális média számára is hordozhatnak hírértéket. A regionális, megyei lapok igen

⁸ A rangsorok média-megjelenésének szempontjából külön kategóriát képeznek, és speciális szerepet töltenek be az internetes oktatási portálok. Jellemzően több cikket is közölnek a rangsorok fontosabb eredményei kapcsán, de egyéb anyagaikban is gyakran hivatkoznak rájuk. Az oktatási portálok rangsorokkal kapcsolatos írásai - szemben például a napilapok rövid cikkeivel - az esetek döntő többségében részletes, átfogó képet adnak az intézmények sorrendjéről és nem egy esetben magukról a rangsorkutatásokról is. Különleges szerepük abban áll, hogy jelentős százalékban az itt megjelent írások szolgáltatják azt a hiranyagot, szakmai tartalmat, amelyet az online média többi szereplője akár hivatkozási alapként, akár további cikkek megírásához felhasználhat.

Az oktatási portálokon gyakran találkozhatunk bizonyos intézményeket népszerűsítő promóciós cikkekkal is, melyek szintén a rangsorokra hivatkozva ajánlják a továbbtanulni szándékozók figyelmébe intézményüket, természetesen csupán az adott intézmény rangsorban elfoglalt helyét emelve ki.

komoly piacot jelentenek, nyomtatott példányszámuk vetekszik az országos terjesztésű médiumokéval.⁹ Értelemszerűen a regionális sajtó elsősorban a régió felsőoktatási intézményeinek rangsorban elfoglalt szereplésével foglalkozik, a régió egyetemeinek és főiskoláinak elért eredményeit járja körül. A regionális médiában megjelenő cikkek hossza, részletessége igen változatos. Vannak rövidebb, csupán az eredményekre fókuszáló írások, s akadnak bővebbek is, amelyek a rangsor apropóján az egész intézményt, a képzési lehetőségeket, szakokat is igyekeznek bemutatni, így növelve annak (elsősorban) régió belüli ismertségét, piacképességét. A cikkek célcsoportját a helyi közvélemény mellett hangsúlyosan a regionális szereplők: a munkáltatók, a potenciális továbbtanulók, illetve azok szülei jelentik. Nem véletlen, hogy a sikeres szereplés a regionális médiában is kiemelt figyelmet kölcsönöz az intézményeknek:

„Első a rangsorban a győri jogképzés”

http://www.kisalfold.hu/gyori_hirek/elso_a_rangsorban_a_gyori_jogkepzes/2127114/

„Felsőoktatási rang - A Pannon Egyetem gépészmérnökök képzése második”

http://naplo-online.hu/kultura_es_oktatas/20091019_felsooktatasi_rang_pannon_egyetem

„A Kodolányi az ország legjobb főiskolája”

(www.szekesfehervar.hu, 2008.01.08.)

„A Dunaújvárosi Főiskola kimozdulni látszik a középmezőny alsó harmadából. Felzárkóznának a nagyokhoz. (...) Összességében javított megítélésén a Dunaújvárosi Főiskola 2008-hoz képest.”

(Középmezőnyben a DF. Dunaújvárosi Hírlap Online, 2009. 10. 12.)

„A Heti válasz idén is közzé tette a magyar felsőoktatásban jelenlevő közgazdászképzések, jogi karok, valamint szálloda, idegenforgalmi és vendéglátó-ipari képzések legfrissebb rangsorát. Ebből kiderül, hogy a Nyugat-magyarországi Egyetemnek látványosan sikerült javítania tavalyi pozícióin, míg az inkább műszaki képzéseiről híres győri Széchenyi István Egyetem lejjebb csúszott.”

http://www.kisalfold.hu/gyori_hirek/felsooktatasi_rangsor_2007/2036777/

A felsőoktatási rangsorok és a felsőoktatási intézmények

– marketingtevékenység és stratégiaalkotás

A felsőoktatási közbeszéd, az intézményi kommunikáció alakulása szempontjából rendkívül fontos kérdés, hogyan látják az oktatásban dolgozó szakemberek, illetve a „vevői oldal”, a potenciális hallgatók a felsőoktatási rangsorokat, rangsorelemeket. Az Educatio Kht. / Országos Felsőoktatási Információs Központ 2008-as kiadványértékelő felmérésében a rangsorolási szempontokról, a rangsorok hasznáról, hatásáról is megkérdezte a felsőoktatási intézmények PR- és tanulmányi vezetőit, valamint a felsőoktatásba jelentkezőket.¹⁰ A kapott kép meglehetősen egyértelmű: a megkérdezett vezetők a legfontosabb rangsorképző szempontnak a munkaerő-piaci szereplők értékelését tartották, míg a jelentkezőknél egy

9 A 10 legnagyobb eladott példányszámmal rendelkező napilap között 8 megyei újságot találhatunk: a Kisalföld olvasottsága alig marad el a piacvezető Népszabadságé mögött. (Forrás: Magyar Terjesztés-ellenőrző Szövetség gyorsjelentése, 2009. III. negyedév. http://www.matesz.hu/data/#mainpart_5)

10 Az Educatio Kht./OFIK kiadványainak ismertsége és használata, 2008. Belső munkaanyag, kézirat.

a munkaerőpiaccal kapcsolatos másik aspektus került az első helyre: az intézményben tanuló hallgatók véleménye saját elhelyezkedési lehetőségeikről. Az egyetemek, főiskolák színvonalát a válaszok szerint ugyancsak jól jelzi az oktatói kar összetétele, és nagyon fontosnak tekinthető a hallgatói értékelés is - a már említett, elhelyezkedési esélyekről alkotott kép mellett az intézményben folytatott képzés színvonalának megítélése. Feltűnő, hogy a jelentkezők lényegesen jelentéktelenebbnek érzik a felvettek és a hallgatók kiválósági mutatói alapján összeállított rangsorokat, az oktatói véleményeket viszont némileg fontosabbnak tartják, mint az oktatási szakemberek.¹¹

Érdekes, hogy míg a felsőoktatási rangsorkészítés lehetséges szempontjai közül elsősorban a hallgatói és a munkaerő-piaci véleményeken alapulókat tartották különösen fontosnak a megkérdezettek, addig a jelentkezések orientációjával kapcsolatban már inkább a konkrét tényszerű információkat emelik ki. A vizsgálatban megkérdezett oktatási szakemberek egyöntetű véleménye, hogy a jelentkezők döntését elsősorban a felvételi vizsgakövetelmények, a felvételi pontszámok és a többletpont-szerzési lehetőségek irányítják. Kisebb jelentőséggel bírnak a várható munkaerő-piaci lehetőségek, a keretszámok és a felvételi arányok. Találunk olyan szempontokat is, amelyek a felsőoktatási rangsorok készítésénél a megkérdezettek szerint kiemelkedő fontosságúak (oktatói állomány, hallgatói vélemények), viszont a felvételizők orientálásában ugyanezen vélemények szerint kisebb szerepet töltenek be. A rangsorok jelentőségét ennek megfelelően a megkérdezettek döntő többsége fontosnak érzi, viszont, mint válaszaikból kiderül, nem feltétlenül a felsőoktatási intézmények kiválasztása, a jelentkezési stratégia kialakítása során.

1. táblázat A felsőoktatási rangsorok szerepe a jelentkezési stratégiák kialakításában

	Tanulmányi- és PR-vezetők (N=142)	Jelentkezők (N=12223)
Az egyetemi, főiskolai rangsorok érdekesek, de érdemben nem befolyásolják a döntést a jelentkezéskor	63,4%	65,6%
Az egyetemi, főiskolai rangsorok segítenek az intézményválasztásban	34,5%	29,4%
Szerintem nincs szükség felsőoktatási rangsorokra	2,1%	5,1%

Ha a felsőoktatási rangsorok a szakértők véleménye és a különböző hazai és külföldi felmérési eredmények szerint nem is járulnak hozzá érdemben közvetlen módon a potenciális hallgatók intézményválasztásához,¹² közvetlen hatásukkal mindenképpen számolnunk kell. Mint már említettük: mivel a médi-

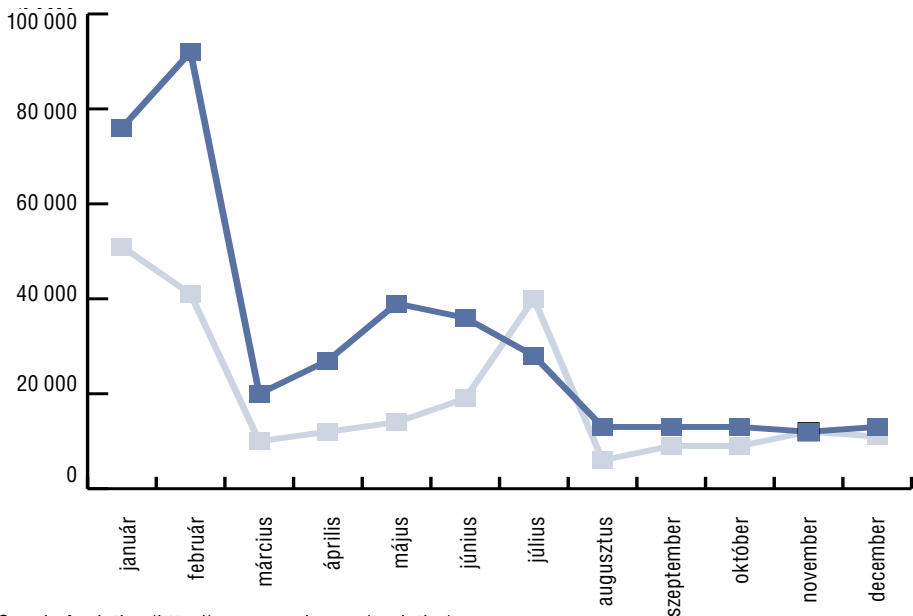
11 A felsőoktatási szakemberek válaszaiból egyértelműen az derül ki, hogy egyes megkerülhetetlenül pontos statisztikai adatok (tudományos fokozattal rendelkező oktatók, ezen oktatók egy hallgatóra jutó aránya stb.) mellett a szubjektív vélekedéseket is fontos rangsoroképző szempontnak kell tekinteni. Mindenképpen kiemelendő, hogy az iskolák szakmai vezetői és ügyintézői szerint a hallgatók véleménye a képzésről, a lehetőségekről kifejezetten fontos a rangsorkészítés szempontjából - lényegesen jobban jelzi az intézmény teljesítményét, mint pusztán az egyszerű statisztikai adatok. A felvettek pontszáma, a felvett OKTV-helyezettek száma, vagy éppen a hallgatók tudományos tevékenységének statisztikai jellemzői (OTDK-helyezések, PhD-hallgatók száma) éppenséggel a legkevésbé fontosnak tartott rangsorkészítési elemek közé sorolódtok.

12 A rangsorok által közölt információk a továbbtanulási döntések során egyes felmérések szerint legfeljebb 10-15 százalékos súllyal esnek a latba a jelentkező számára megfelelő intézmény kiválasztásánál, többek közt a családi és lakóhelyi háttér, valamint a kibocsátó iskola (alkalmasint determináló) hatása, valamint a különféle személyes választások, preferenciák mellett. (Fábrí György: Magyar felsőoktatási rangsorok - tíz év tükrében. Közgazdasági Szemle, 2008. December. 1118.)

ában megjelenő cikkek, híradások a rangsorok éllovasait, a rangsorokat vezető intézményeket is említik, a rangsorok ismertségének növelése mellett tehát a listavezető vagy jól szereplő intézményeket is beemelik a rangsorokról szóló diskurzusba. A rangsorok kapcsán említett intézmények iránt megnövekvő médiaérdeklődés az intézmények ismertségének növelése mellett általános presztizsüket is emelheti. A média-megjelenések presztizsnövelő hatása még a nagy, tradicionális egyetemek számára is jelentős, a kisebb vagy újabb alapítású intézmények számára viszont egyenesen döntő fontosságú lehet.

Nem feltétlenül a felvételizők érdeklődését jelzi, viszont a felsőoktatási intézményekbe való jelentkezés időszakában a rangsorok iránt megnövekvő figyelmet mutatja a www.felvi.hu oldalon elérhető online Felvi rangsor lapletöltéseinek utóbbi két éves statisztikája. Látható, hogy a látogatottsági csúcsot a január és a február hónapok hozzák; 2009 februárjában egészen kiemelkedő, 90 ezer feletti letöltéssel.

1. ábra Online Felvi rangsor lapletöltési statisztika, 2008-2009

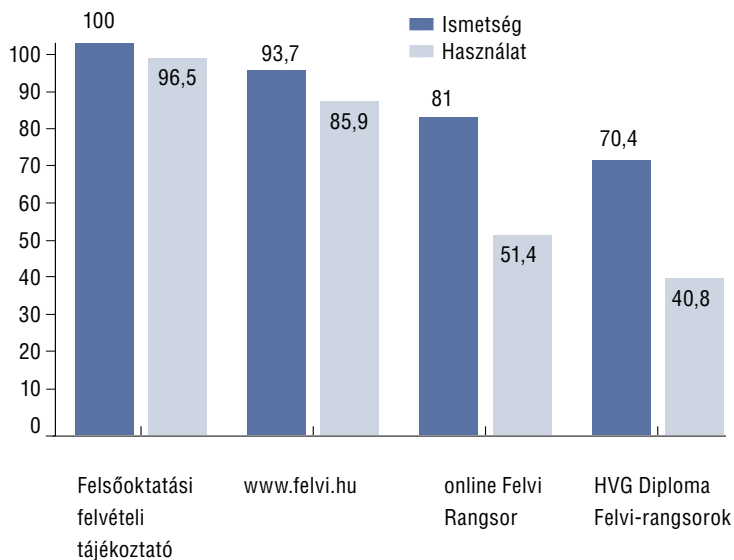
Forrás: Google Analytics (<http://www.google.com/analytics>).

A hazai felsőoktatási rangsorok iránti médiaérdeklődés, illetve általános ismertségük növekedése értelemszerűen azt eredményezte, hogy maguk az intézmények is egyre inkább figyelemmel kísérik a rangsorokat megjelentető kiadványokat, a médiában olvasható cikkeket. Az áttörést a 2005-ös „rangsor-expanziót” követő év hozta: 2006-tól megfigyelhető, hogy az egyetemek és főiskolák egyre nagyobb mértékben kezdik el beépíteni jó rangsorhelyezéseiket marketingtevékenységükbe, mind több szerepet szánnak nekik saját külső kommunikációjukban.

Az Educatio Kht. / Országos Felsőoktatási Információs Központ felsőoktatási kiadványainak, termékeinek ismertségét vizsgálva látható, hogy a rangsorok a felsőoktatásban dolgozó szakemberek túlnyomó többsége számára nem idegenek; ismertségük – bár elmarad a legnagyobb hivatalos kiadványokétól

vagy a napi munka szempontjából is fontos felvi.hu portálétól - kifejezetten magas, de a 40-50 százalék közötti használati arány sem tekinthető rossznak.

2. ábra Néhány felsőoktatási kiadvány és termék ismertsége és használata felsőoktatási szakemberek (tanulmányi- és PR-vezetők) körében, 2008

Forrás: Kiadványok ismertségének felmérése, 2008. Educatio Kht./OFIK.

Az intézményi honlapok vizsgálata is jól mutatja a rangsor-kommunikáció térnyerését. A sikerek - a médiához hasonlóan - többnyire itt is rövid figyelemfelkeltő cikkekben, hírekben jelennek meg:

„A ... 8. a Heti Válasz Felsőoktatási rangsorában.”

„A ... 4. helyen a HVG felsőoktatási rangsorában!”

„A rangsor élén toronymagasan a ... áll a Heti Válasz című lap legújabb felmérésében.”

„A Népszabadság ... Felsőoktatás felsőfokon című kiadványának összesített rangsorában a ... az előkelő 5. helyezést érte el.”

A HVG Felvi-rangsorok, a Heti Válasz és a Népszabadság rangsora az intézményi kommunikáció szempontjából feltétlenül egyenértékűként jelenik meg - gyakori, hogy a híradások, cikkek címében fel sem tüntetik a forrást; egyszerűen „a” felsőoktatási rangsorokban elért helyezésekről tudósítanak.¹³

¹³ A rangsor mint téma mediatizálódásának jele, hogy a rangsorokat még a szakmai közvélemény is a megrendelő, a megjelenést támogató médiumokhoz köti. A „Heti Válasz” és a „HVG-rangsorok” mögött ugyanakkor természetesen komplett szakmai műhelyek, kutatóintézetek - a Central European Management Intelligence (CEMI), illetve az Educatio Kft. Felsőoktatási

„Az ... az ország legjobb felsőoktatási intézménye”
 „Szép eredmények a felsőoktatási rangsorban”
 „A ... újra az elsők között.”

Az eltérő módszertani elvek szerint készülő rangsorok esetében nem meglepő, hogy a listavezető intézmények köre nincs teljes átfedésben egymással, a különféle szempontok alapján más és más egyetemek, főiskolák valamely mutatója, tevékenysége látszik kiemelkedőnek - ebben a tekintetben a rangsorok sokszínűsége a siker-kommunikációk lehetőségének bővülését idézi elő. A legtöbb intézmény számára így lehetővé válik, hogy azt a területet mutassa be intézményén belül, ahol valamelyik szempont szerint jó, vagy egyenesen kiváló teljesítményt ért el.

„Felvételi rangsorok: a ... a legjobb!”
 „Kulturális élet, sportolás, étkezés: a ... a legjobb”
 „A Heti Válasz kiemeli, hogy bár a munkaadók az idén szigorúbban értékelték az intézményeket, a ... mégis erősített.”

Tovább bővíthetik a sikerekről szóló híradások körét az eltérő bontásokban - a szakok, illetve képzési területek vonatkozásában - készült rangsorok, illetve az azokból következő elemzési, értelmezési lehetőségek, mint például a vidéki és fővárosi intézmények, vagy az egyetemek és főiskolák közötti különbségtételek.

„A ... szakok rangsorában a ... az 5., az elméleti képzés színvonalát, a szakismeretek alkalmazhatóságát, ill. a szakmai gyakorlatok színvonalát tekintve a 2. helyet tölti be.”
 „A ... szakos rangsor élén a tavalyi évhez hasonlóan a ... által meghirdetett szak szerepel.”
 „A Népszabadság ... alapján főiskolánk a hazai 72 felsőoktatási intézmény közül az előkelő 5. helyen áll, több tradicionális felsőoktatási intézményt megelőzve.”

Az eltérő rangsorolások - amennyiben elfogadjuk azt, hogy módszertani alapelveik megfelelőek, és választott szempontjaik szerint pontosan jelenítik meg az eredményeket - egyben azt is jól mutatják, hogy a felsőoktatási intézményi szektor kellőképpen bonyolult ahhoz, hogy egy vagy két dimenzió mentén sikeresen sorba lehessen állítani szereplőit. Az egyes intézmények nem feltétlenül teljesítenek azonosan minden lehetséges szempont alapján, egy-két területen képesek lehetnek kiemelkedő eredmények produkálására, míg más vonatkozásokban elmaradhatnak riválsaik mögött.¹⁴ A keresleti oldal sem feltétlenül egy vagy két abszolútnak feltételezett szempontot ismer - ahogy az intézményi teljesítmények, úgy az intézményekkel szemben támasztott „vevői” elvárások is sokfélék lehetnek: nem mindenki lép be ugyanazon elvárásokkal a felsőoktatásba, nem mindenki preferálja ugyanazt a teljesítménymutatót.

A speciális rangsorokra, illetve rangsorértelmezésekre építő intézményi kommunikáció ebből

Igazgatóságának Műhely-csoportja - is állnak, ebben a vonatkozásban tehát a kiadványok nem tekinthetők egyszerűen csak médiaterméknek, ezek egyben kutatási eredményeket (is) tartalmazó, módszertanilag megalapozott szakmai kiadványok.

14 nincs értelme legjobb vagy legrosszabb egyetemről, főiskoláról beszélni ... egyes intézmények ebben, mások abban jók” - ez a meglátás adja a Felvi rangsorok egyik fő alapelvét is. Felvi rangsor 2010. In Nyerges Andrea (szerk.): Felvételi tájoló 2010. Budapest, 2009. Educatio/OFIK. 210.

következően a kínálati piac képének tisztulását, sőt, az intézmények önértékelésének pontosabbá válását is segítheti. Az egyes speciális szempontok megjelenése a felsőoktatásról szóló közbeszédben hozzásegítheti az intézményeket ahhoz, hogy feladataikat a maguk differenciáltságában láthassák, elért és elérni kívánt eredményeiket is így értelmezhessek. Szakmapolitikai vonatkozása is lehet: erősítheti a felsőoktatás sokszínűségének képét, a hagyományosan eltérő funkciójú, eltérő hátterű intézmények esetében rámutathat működésük pozitívumaira, ezáltal pedig támogathatja a felelős, megalapozott felsőoktatás-politikai döntések meghozatalát.

A marketingkommunikációnál lényegesen nehezebb feladat annak vizsgálata, hogyan épül be az intézmények stratégiaalkotási folyamataiba, belső minőségfejlesztési programjaiba a felsőoktatási rangsorokban elfoglalt helyezés, ennek értelmezése, illetve az ebből következő feladatok sora. A stratégiai, minőségirányítási dokumentumok jellegükből adódóan nem tartoznak a nagy nyilvánosság számára közzétett anyagok közé. A kevés nyilvánosan hozzáférhető anyag között néhány Kari Tanács elé terjesztett kari rangsorértékelést, illetve kari vezetői pályázatban említett rangsoreredményt találhatunk.¹⁵

Külső kommunikációjukban alkalmanként az egyes rangsorokban alulmaradó vagy visszaeső intézmények is szót ejtenek a kérdésről - nem egyszer bírálva az adott rangsorszempontot, vagy megkérdőjelezve annak hitelességét¹⁶ -, ami mindenképpen arra utal, hogy az intézmények működése szempontjából a rangsorok már meghaladták a „jó reklámlehetőség, de más semmi” szintjét, és igény merül fel a rossz vagy romló szereplés magyarázatára, értékelésére is. A rangsorok készítőihez érkező (problémákat, bizonytalanságokat, hibákat jelző) intézményi visszajelzések, kérések is ezt támasztják alá. A „hivatalos”, minisztérium felé irányuló adatszolgáltatásra épülő rangsorok intézményi értékelésének fontos hozadéka lehet az adatszolgáltatási rendszer pontosítása, javítása, illetve ágazati szintű újraértelmezése, felülbírálata is: itt most csak az említés szintjén hozzuk szóba például az oktatói jogviszony és a tudományos fokozatok, vagy a doktori iskolákkal, a doktoranduszokkal kapcsolatos statisztikai adatok, adatszolgáltatási kategóriák kérdését, amelyeknek értelmezése a leggyakoribb, a rangsorokkal kapcsolatban felmerülő problémák közé tartozik.

A rangsorok térnyerése, a továbblépés lehetőségei

Összességében elmondhatjuk, hogy:

- a.) a felsőoktatással foglalkozó média jelentősen elősegítette a hazai rangsorok ismertségének növekedését;
- b.) a felsőoktatási intézmények többsége is felismerte a rangsorokban rejlő marketing-lehetőséget;
- c.) több egyetem, főiskola a rangsorokkal kapcsolatos célzott intézményfejlesztési stratégiák kialakításán is dolgozik, vagy legalábbis gondolkodik azon.
- d.) A rangsorok a felsőoktatásról szóló közbeszéd, közgondolkodás részévé lettek, az ágazati döntéshozók, szakpolitikusok, illetve a munkaerő-piaci szereplők részéről is egyre fokozódó érdeklődés mutatkozik irántuk.

¹⁵ A rangsorok hivatalos intézményi dokumentumokban, intézményi döntéshozó fórumokon történő megjelenésének mélyebb, részletes vizsgálatát jelen munka keretei között sajnos nem tudtuk elvégezni, tanulmányunkban csak a kérdéskör megemlítésére vállalkozhatunk, egyben egy érdekes és a felsőoktatás-menedzsment kutatása szempontjából mindeddig feldolgozatlan területre hívjuk fel a figyelmet.

¹⁶ „Ez a mutató amúgy a mai felvételi rendszerben irreleváns...”; „... a valós számok viszont ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítják...”

„Beérni látszik az a szakmai munka, amit 1999-ben kezdett el az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely annak érdekében, hogy a felsőoktatási rangsorok - mint a továbbtanulási tájékoztatás leginkább médiaképes formái - Magyarországon is meghonosodjanak” - írja Török Ádám közgazdászprofesszor hazai rangsorokat, rangsormódszertani elveket elemző 2008-as tanulmányára¹⁷ válaszolva Fábri György, a Felvi rangsorok szakmai vezetője.¹⁸ Bár a hazai oktatáskutatás korábban viszonylag kevés szakmai vitát folytatott a rangsorok módszertanának, szerepének kérdéséről, a Közgazdasági Szemle 2008. októberi számában megjelent írás azt mutatja, hogy ezen a téren is megindult a változás. Érdeemes itt felhívni a figyelmet továbbá a Budapesti Corvinus Egyetem 2008-ban megalakult Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központjára, amelynek szakmai céljai között többek között a nemzetközi rangsorprogramokba való bekapcsolódás is szerepel, együttműködésben a Felvi-rangsor szakmai csapatával.

A rangsorok szakmai közbeszédbe történő beemelését célozza az Oktatási és Kulturális Minisztérium háttérintézménye, az Educatio Nonprofit Kft. által kiadott jelen folyóirat, a Felsőoktatási Műhely rangsorrovata, tematikus rangsorszám, valamint az Educatio Kft. Felsőoktatási Igazgatóság Műhely-csoportjának felsőoktatási rangsorok témakörében szervezett szakmai, szakpolitikai műhelykonferenciái, workshopjai is. A rangsorok megjelenése a szakfolyóiratok hasábjain, a szakmai közbeszédben előrevetíti annak lehetőségét, hogy általános ismertségük növekedése, a felsőoktatásról szóló kommunikációban történt térnyerésük mellett Magyarországon, a hazai szakmai közvéleményben, az oktatáskutatás és -fejlesztés, a közgazdaságtan, a szociológia szakembereinek körében is termékeny, használhatóságukat, kialakításukat, módszertani alapjait, értelmezésüket nagyban segítő viták, diskurzusok alakulhatnak ki róluk. Fontos fejlemény e téren, hogy 2010 tavaszán a Felvi rangsor kutatói önálló egyetemi szeminárium keretében ismertetik meg a hallgatókkal a rangsorkészítés módszertani kérdéseit, vitatják meg annak felsőoktatás-szakmai kérdéseit az ELTE pszichológiai szakjának alapképzésében. A rangsorok megjelentek a szakmai folyóiratok, a szakmai viták témái között is - a rangsorokról szóló szakmai diskurzus kialakulása hozzásegíthet a felsőoktatásról a rangsorok révén alkotott kép további tisztulásához.

Új elem a felsőoktatási rangsorok kommunikációjában a Felvi-rangsor médiaprogramja. Az Educatio Nonprofit Kft. és az Universitas Press Kft. közös vállalkozása a korábbi kiadványok mellett mozgóképes formában is megjeleníti a rangsorokat, ami erőteljes és interaktív megoldásokat kínál a továbbtanuló korosztály számára. Erőteljes vizuális megjelenítésekkel dolgozzák fel a rangsorok legérdekesebb grafikonjait, szakértők beszélnek a különféle szempontok felsőoktatási-szakmai háttéréről, az érdekelt intézmények vezetői, oktatói, hallgatói kommentálják az eredményeket. A gazdaság, a tudomány, a kultúra reprezentánsainak véleménye ugyancsak elhangzik. Mindezt az interneten is élvezhető, tehát az elsődleges célcsoportokat közvetlenül elérő filmek keretében is megvalósítja a program.

17 Török Ádám: A mezőny és tükröképei. Megjegyzések a magyar felsőoktatási rangsorok hasznáról és korlátairól. Közgazdasági Szemle, 2008. Október. 874-890.

18 Fábri György: Magyar felsőoktatási rangsorok - tíz év tükrében. Közgazdasági Szemle, 2008. December. 1116.

The Cloud Gate (A Felhókapu) II. - Chicago, USA